

İSLAM AİLE HUKUKUNDA KADININ MEHİR HAKKINA TOPLUMUN BAKIŞ AÇISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Saliha OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU**

ÖZET

İslam aile hukukunda mehir fonksiyonel olup önemli bir boşluğu doldurmasına rağmen, uygulamada ne denli yer aldığı araştırılması gereken bir konudur. Birçok İslam hukuku kitaplarının aile hukuku bölümlerinde mehrin ne olduğu, çeşitleri ve ne zaman ödeneceğinin ayrıntılı bir biçimde işlendiği konusunda kuşku yoktur. Kanaatimizce üzerinde durulması gereken söz konusu hakkın pratikte ne ölçüde yer bulduğudur. Bu çalışma, İslam aile hukukundaki mehrin, günümüz uygulamasında yer alıp almadığını sorgulamaktadır.

İstanbul ve Kayseri ilini kapsayan ve 1700 deneyeği içeren ankette elde edilen verilere göre mehir, genellikle nikah esnasında konuşulan ve miktarı tespit edilen, ödenme zamanı boşamaya ya da ölüme tehir edilen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yapılan çalışmada boşama ve ölüm esnasında da, kadına nikah esnasında takdir edilen mehrin ödenmediği veya bir miktar mal ile razı edilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Bu da bize İslam aile hukukunda mehrin çoğunlukla nikah esnasında miktarı tespit edilen fakat, ödenmesi gerektiğinde kadına teslim edilmeyen bir uygulama olarak devam ettiğini kanıtlar.

Mehrin kadına teslim edilmeyişinin birden fazla sebebi olmakla birlikte, şüphe yok ki ilk sırada, çiftlerin konu ile ilgili yeterince bilgi sahibi olmamaları zikredilebilir. Nitekim yapılan çalışmada boşanma esnasında mehrini talep etmesi gerektiğini bilen kadın sayısı oldukça düşüktür. Öte yandan erkeklerin vermeyi taahhüd ettiği meblağı, boşama esnasında hatırlamamaları da dikkati çeken ayrı bir konudur. Dolayısıyla İslam aile hukukunun kadına tanıdığı bir hak olan mehir, günümüz Türkiye'sinde gerektiği kadar bilinmemekle birlikte, uygulamada da yer aldığını söylemek güç gözükmektedir.

Makalede mehrin ayrıntılı bir şekilde ne olduğu üzerinde durulmayarak, konunun geçmiş din ve kültürlerdeki yansımaları incelenerek, yapılan anket çalışmasının sonuçları okuyucunun değerlendirilmesine bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam aile hukuku, kadın, mehir, anket.

* Makaleyi okuyup yapıcı eleştirilerini sunan hocam Prof. Dr. Mehmet Âkif Aydın'a ve verilerin SPSS-19 programına nakledilmesinde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Fethi Güngör'e teşekkürü bir borç bilirim.

** Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi İslam Hukuku ABD. Öğretim Üyesi

AN EVALUATION OF SOCIETY'S POINT OF VIEW ON MAHR RIGHT OF WOMEN IN ISLAMIC FAMILY LAW

ABSTRACT

Even though mahr is functional in Islamic family law and fills an important gap, it is a subject to study to what extent it takes place in practice. There is no doubt that what mahr means, what its varieties are and when it should be paid are mentioned in family law sections of Islamic law books. According to our view, the subject that must be emphasized is to what extent this right is put into practice. This study questions whether mahr in Islamic family law is practised today or not.

The data obtained from the questionnaire including Istanbul and Kayseri cities and 1700 associations indicates that mahr comes up as an application which is talked on and the amount is determined during religious marriage and whose payment time is postponed to divorce or death. However, it is understood that the mahr guaranteed to the wife during the religious marriage is not paid in divorce or death time and the wife is persuaded to receive only small amount of mahr, proving that in Islamic family law mahr is a ritual whose amount is generally determined during religious marriage and which is not paid when it is needed to be paid.

Although there are more than one reason for not delivering mahr to the wife, undoubtedly, the first one is that the couples do not have enough information about mahr. However, according to the study, the number of women who know to demand her mahr after getting divorced is quite slight. On the other hand, it seems remarkable that the men don't remember the amount that they undertake to pay in case of divorce. For this reason, mahr, a right dedicated to the women in Islamic family law, is not known as necessary in today's Turkey and it seems hard to say that mahr is put into practice.

The mahr itself has not been emphasized in details in this article and the subject's reflections on past religions and cultures have been examined and the conclusions of the questionnaire study have been left to the readers' evaluation

Keywords: *Islamic family law, women, mahr, questionnaire*

GİRİŞ

Geçmiş din ve kültürlere bakıldığında hemen hemen her toplumda evlenecek olan kadına veya ailesine bir miktar para veya mal verildiği bilinmektedir. Söz konusu ödemeler Batı literatüründe “brideprice”, “bridewealth” olarak adlandırılmaktadır. Buna karşılık kız tarafının koca

evine gelirken getirdiği mal anlamına gelen “dower”, “dowry” gerek Kilise hukukunda gerekse Musevi hukukunda yerini almıştır¹.

Öncelikle Yahudi hukukuna baktığımızda, özellikle Yahudiliğin ilk dönemlerinde evliliğin çoğunlukla erkek ile kızın babası arasındaki bir anlaşma şeklinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu evlilik kararında evlenecek kadının da bir dereceye kadar söz sahibi olduğuna dair örnekler zikredilebilir². Musevi hukukuna göre evlilik akraba olmayan iki kişinin şahitliğinde nikah akdi ile yerine getirilir. Bu merasim sırasında erkek karısını maddi ve manevi olarak gözetip koruyacağına söz verir ve ölüm veya boşanma durumunda eşine ödemesi gereken meblağı kabul eder³. Erkeğin kadına yapacağı söz konusu ödeme Tevrat'ta “mohar” olarak isimlendirilmektedir⁴. Orta çağ Yahudilerinde kadına takdir edilen mohar parasının bir kısmı nikah sırasında gelinin babasına ödenmiş, kalan kısım ise boşanma veya ölüm esnasında kadına ödenmesi amacıyla ayrılmıştır⁵. Öte yandan evlenmek amacıyla bir kızı aldatmış erkeğin de kadına belli bir para ödemesi gerektiği Tevrat'ta bildirilmiştir⁶.

Mohar miktarı kadının bakire olması durumunda 200 zuzim, aksi takdirde 100 zuzim idi. Nikah devam ettiği müddetçe koca söz konusu meblağı ödeyip ödememekte serbest olup, kocanın ölümü ya da karısını boşaması durumunda ödeme aciliyet kazanırdı⁷. Yahudi hukukunda evleneceği kadına mohar ödemeye gücü olmayanların ise kızın babasına bir süre hizmet etmesi gerekirdi. Nitekim Hz. Musa'nın, kızıyla evlenebilmek için kayınpederinin yanında sekiz yıl kalıp hizmet ettiği bilinmektedir⁸.

19 yy. Süryani topluluğunda da benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Nitekim Süryanilerde evlenecek kızın ailesine belli bir ödeme yapıldığı ve yapılacak ödemenin olağan bir durumun ötesinde, bir zorunluluk olduğu anlaşılmaktadır. Zira iki aile arasında, ödenecek miktar konusunda uzun

¹ Mona Sıddıqı, “Mahr: Legal Obligation or Rightful Demand?”, *Journal of Islamic Studies*, C. 6, Sa. 1, s. 14, 15; Bölgelere göre ödenen bedeller için bkz. Siwan Anderson, “The Economics of Dowry and Brideprice” *Journal of Economic Perspectives*, C. 21, Sa. 4, s. 151-174.

² Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, b. 4, İstanbul 2012, s. 219.

³ Rachel Biale, *Women and Jewish Law*, New York : Schocken Books 1984, s. 80; Gürkan, s. 181.

⁴ *Kitab-ı Mukaddes (KM)*, Çıkış, 22/17

⁵ Gürkan, s. 224.

⁶ *KM*, Çıkış 22/16

⁷ A.Z.E., “Ketubbot”, *Encyclopaedia Judaica*, C. X, s. 932.

⁸ *Kur'an-ı Kerim (KK)*, Kasas 28/27; *KM*, Çıkış 2/21

süren pazarlıkların yapıp ona göre bir fiyat belirlendiği ifade edilmektedir. Hiç şüphesiz evlenirken yakınlarına yüklü miktarda para ödenen kızın, gelin geldiği evde diğer aile bireylerinden daha fazla çalışması; eşine ve ailesine hizmet etmesi de en az kendisi için ödenen meblağ kadar zorunluluk gerektiren bir durumdu⁹.

Başlık parasının karşılığı olan, kız ailesinin erkek tarafına ödediği meblağı ifade eden “drahoma” erkek tarafına, yeni bir ev kurmak konusunda yardım ve hediye amacıyla ödenir. Örneğin Hindistan bölgesinde kız babasının, kızı evlenip erkek tarafına yerleşmesine rağmen, damada bir miktar para ödediği ifade edilmektedir¹⁰. Drahoma uygulamasının bugün dahi birçok Avrupa ülkesinde devam ettiği bilinmektedir¹¹.

Eski Araplarda da mehre benzer bir uygulamanın olduğunu görmekteyiz. Evlilik akdinde kadına belli bir ödeme yapılmazsa akit meşru ve geçerli sayılmamaktaydı. Kadına mehir ödemek sadece bir bedel değil, aynı zamanda bir şeref göstergesiydi¹². Asıl olan mehrin evlenecek kadına verilmesiydi. Fakat genellikle evlenecek kadının velisi söz konusu ödemeyi alır¹³ ve kadının koca evine giderken götüreceği çeyiz masraflarına sarf ederdi. Kimi zaman da veli malın tamamına el koyar ve kıza hiçbir harcama yapmazdı. Bu ödemenin evlenecek kızın velisine ait bir hak olduğuna inanılırdı¹⁴.

Eski Türk kültürü incelendiğinde farklı isimler altında evlenecek kızın ailesine veya yakınlarına çeşitli ödemelerin yapıldığı görülür. Orta Asya Türklerinde “kalın, kalın” Yakutlar’da ise “sülü” olarak isimlendirilen¹⁵ geleneğin ilk kez Uygurların Sucı kabilesinde uygulandığı bilinmektedir¹⁶.

⁹ Murat Gökhan Dalyan, “19. Yüzyıl Nasturi ya da Doğu Süryani Toplumunda Kadın ve Kadının Sosyal Statüsü”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa. 19, s. 43.

¹⁰ Victor Barnouw, *An Introduction to Anthropology-Ethnology*, C. II, b. 2, London 1975, s. 165.

¹¹ Mahmut Tezcan, *Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği*, Ankara 1998, s. 1-2; Barnouw, s. 165.

¹² Cevad, Ali, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslam*, Beyrut 1970, C. V, s. 530.

¹³ Mahmut Muhammed Şeyh, *el-Mehr fi'l-İslam beyne'l-mazi ve'l-hâzır*, el-Mektebetü'l-Asriyye, 2000, s. 20.

¹⁴ Cevad, Ali, *el-Mufassal*, s. 531.

¹⁵ Abdülkadir İnan, “Türk düşünlerinde Exogamie izleri” *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1987, s. 347. Moğollar ve Orta Asya Türklerinin bir kısmında kalına “seb” adının verildiği kaydedilmektedir. Bkz. Rifat Özdemir, “Tokat’ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu* 2-6 Temmuz 1986, s. 111.

¹⁶ Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, Ankara 1987, s. 156.

Eski Türklerde evlenecek kızın ailesine takdim edilen mal veya paranın,-evlilik akdini satış akdine benzeterek- bir satış bedeli olduğu yönünde yorumlar olsa da¹⁷, söz konusu ödemenin kızın fiyatı olarak telakki edilemeyeceği, bunun kızın çeyizine bir katkı veya terbiyesi için sarf edilen masraflara bir iştirak ya da süt hakkı olarak yorumlamanın daha doğru olacağı kanaati hakimdir¹⁸. Evlenecek kızın ailesine yapılan ödemeler günümüzde de özellikle kırsal kesimlerde “başlık, ağırlık veya namzetlik akçesi” adıyla varlığını sürdürmektedir¹⁹. Öte yandan evlenecek kızın baba evinden getirdiği çeyize Orta Asya Türklerinde “koşantı” Yakutlar’da ise “engene” tabiri verilmekte idi. Fakat kız tarafının bu çeyizi getirmesi zorunlu değildi²⁰.

Sonuç olarak geçmiş din ve kültürlerde evlenecek olan kadına veya ailesine farklı isimler altında belli bir ödemenin yapıldığı anlaşılmaktadır. İslam hukuku incelendiğinde “mehir” adı altında evlenecek olan kadına yapılan ödemenin mahiyeti bakımından farklılık arz ettiği görülür.

I. İSLAM AİLE HUKUKUNDA MEHİR UYGULAMASI

Lügatte sadaka²¹ anlamına gelen mehir kelimesi İslam aile hukukuna göre evlilik esnasında ödenen para veya malı ifade etmektedir²². Mehirle ilgili ayetlere bakıldığında “fariza”²³, “meta”²⁴, “sadukat”²⁵, “ucûr”²⁶ kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.

İslam hukukunda mehir, evlenecek kadının ailesine veya yakınlarına değil, bizzat kendisine yapılması gereken bir ödemedir. Bu yönüyle Eski

¹⁷ Farklı görüşler için bkz. Hıfzı Timur, “Eski Hukukumuzda Nişanlanma ve Kalın” Ebul’ula Mardin’e Armağan, İstanbul 1944, s.1140-1142.

¹⁸ Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947, s. 335; Bahaeddin Ögel, *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul 1988, s. 258-265; Ayrıca “Kalın”ın dört farklı anlamı olduğu bilinmektedir: 1. Kara mal, kızın babasına verilen kalın. Baba bunu daha ziyade kızın çeyizi için sarf eder. 2. Yelü: Yüzcümlüğü olarak da tabir edilen erkeğin nişanlısını ilk ziyaretinde verdiği hediye. 3. Tüy mal, miktarı 20-60 at arasında değişen ve düğün masraflarını karşılamak üzere verilen mal. 4. Süt hakkı, kızın anasına nişanlı erkek tarafından verilen hediye. Timur s. 1140.

¹⁹ Özdemir, s. 110; Ayrıca bkz. Mustafa Aksoy, *Doğu Anadolu Kültürü Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul 2007.

²⁰ Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947, s. 336.

²¹ İbn. Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1994, C. V, s. 184.

²² Muhammed Şeyh, *el-Mehir*, s. 25.

²³ KK, Bakara 2/236-237

²⁴ KK, Bakara 2/241

²⁵ KK, Nisa 4/4 (Saduka kelimesinin çoğulu)

²⁶ KK, Nisa 4/25 (ecr kelimesinin çoğulu)

Türklerdeki kalından ve günümüzde kırsal kesimlerde varlığını sürdüren başlıktan ayrılır. İslam Aile hukukunda mehir kadının hakkıdır ve bu hak, kadının rızası olmadan başka bir yakınına devredilemez. Söz konusu ödeme nakit olabileceği gibi mal da olabilmektedir. Konu ile ilgili ayetler incelendiğinde, mehrin evlenecek kadına ödenmesi zorunlu olan bir meblağ olduğu anlaşılmaktadır²⁷. Erkeğin evleneceği kadına ödeyeceği mehri borç olarak telakki etmesi ve gönül rızasıyla vermesi gerektiği vurgulanmaktadır²⁸. Ayrıca ayetlerde verilen malın miktarı ne olursa olsun, geri alabilmek için yalan beyanlardan kaçınılması gerektiğinin belirtilmesi oldukça manidardır²⁹. Dolayısıyla İslam hukukunda erkeğin evleneceği kadına ödeyeceği para veya malı hediye olarak kabul etmesi ve verdiği malın ardına düşmemesi gerektiği öğütlenmektedir.

Öte yandan konu ile ilgili Hz. Peygamberin uygulamaları da dikkati çekmektedir. Evlenecek çiftin nikahını akdeden Hz. Peygamberin, akitten önce erkeğe hitaben kadına vereceği bir malının olup olmadığını sorduğu kaynaklarda mevcuttur. Erkeğin herhangi bir malının olmadığını ifade etmesi üzerine, küçük bir demir yüzüğün dahi olsa verilmesi gerektiğinin vurgulanması, mehrin kadına ödenmesinin gerekliliğini ifade etmesi açısından önemlidir³⁰.

Mehir miktarı ile ilgili literatürde aşırıya gidilmemesi ve makul miktarların talep edilmesinin gerektiği vurgulansa da, mehrin üst sınırı ile ilgili herhangi bir ölçü bulunmamaktadır. Konu ile ilgili bir sahabe kadının mehir miktarlarının düşürülmesi ile ilgili Hz. Ömer'in uyarısına Kur'an'dan delil getirerek yaptığı itiraz kaynaklarda mevcuttur³¹. Zikri geçen tarihi olay değerlendirildiğinde mehre herhangi bir sınırlama getirmenin doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Zira mehrin üst sınırı toplumdan topluma değişiklik arz edeceği gibi, söz konusu meblağı ödemekle yükümlü olan erkeğin maddi olanağını da ilgilendiren bir konudur. Öte yandan kadının toplum içerisindeki statüsünün veya o toplumdaki kadın algısının kararlaştırılan meblağın belirlenmesinde etken olması muhtemeldir. Burada ödenecek meblağa bir

---

²⁷ KK, Bakara 2/237, 241; Maide 5/5

²⁸ KK, Nisa 4/4.

²⁹ KK, Nisa 4/20.

³⁰ Buhari, Nikah, 51.

³¹ Ebu Davud, Nikah 29, (2106); Tirmizi, Nikah 21, (1167); İbnu Mace, Nikah 17, (1887). Ayrıca bkz. Zekiyüddin Şaban, *el-Ahkâmu 'ş-şer 'iyye lil-ahvâli 'ş-şahsiyye*, Bingazi 1989, s. 261-262.

üst sınır belirlemekten ziyade, miktarın tespitini toplumların kendi örf ve an'anelerine bırakmak daha doğru bir davranış olsa gerekir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, İslam hukukçularının çoğunluğunun mehri nikah akdinin şartları arasında değil, sonuçları arasında zikretmeleridir. Dolayısıyla genel kanaate göre, mehirsiz veya mehir ödenmemek şartıyla yapılan nikahlar da geçerli kabul edilmiştir. Yalnızca Maliki hukukçular mehri nikahın şartlarından kabul ederek, mehirsiz yapılan nikahı geçersiz saymaktadır³². Maliki hukukçuları bu şekilde yorum yapmalarına sebep olan hiç şüphesiz mehirle ilgili ayetlerdeki gereklilik ifadesidir. Yalnız bir başka ayette mehir belirtilmeden evlenenlerin mali bir sorumluluğunun olmadığı, ancak boşadığı eşi memnun etmek için gönül alıcı bazı hediyelerin verilmesi gerektiğini bildiren ifade³³, mehrin nikah akdinin şartı olmadığını kanıtlar mahiyettedir. Bu durum ayrıca, nikah akdinin bir satım akdi, mehrin de bir satış bedeli olmadığını göstermektedir. Nitekim nikah akdi bir satım akdi olarak telakki edilseydi, mehrin akdin sonuçlarından değil, temel şartlarından olması ve yokluğunda akdin de geçersiz olması icab ederdi³⁴.

Mehre konu olan malın menfaat olup olamayacağı hususu ise literatürde ayrı bir tartışma konusudur. Hanefi mezhebi menfaati mal kapsamında değerlendirmede için, mehir olarak bir menfaatin tayin edilmesini geçerli görmemektedir. Bu şekilde mehir tayini yapıldıysa kadına mehr-i misil (benzer statüdeki kadınların mehrine bakılarak yapılan ödeme) ödenmesine karar verilir. Buna karşılık Şafii mezhebi aksi görüş bildirerek Hz. Peygamberin konu ile ilgili uygulamasını delil getirip Kur'an eğitiminin mehir olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir³⁵. İslam hukukunda kadına ödenen mehrin kadın için sosyal bir güvence olduğu düşünülürse, mehir olarak herhangi bir menfaatin mal kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini savunan Hanefi ekolünün görüşünün daha isabetli olduğunu ifade etmek gerekir.

³² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müçtehid ve Nihayeti'l-Muktesid*, (tahk. Abdülmecid Tu'me Halebi) Beyrut 1997, C. 3, s. 54. Ayetlerdeki zorunluluk ifadesi sebebiyle mehir ödemedi yapılan nikahların geçersiz olduğu kanaati bazı şarkiyatçılar tarafından da dillendirilmiştir. Bkz. O. Spies, "Mahr", *EI2*, C. VI, s. 79.

³³ *KK*, Bakara 2/236.

³⁴ Aydın, M. Âkif, "Mehir", *DİA*, C. XXVIII, s. 390.

³⁵ Buhari, Nikah 37; Yemani, el-Beyan, IX, s. 374; Mezhep görüşleri için bkz. Abdurrahman el-Cezeri, *Kitabu'l-fikh alâ mezâhibi'l-erba'a*, Lübnan 1969, C. IV, s. 105-107.

II. OSMANLI DEVLETİ'NDE MEHRİN UYGULANIŞI

Eski Türklerdeki kalın uygulamasının Osmanlı devletinde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Zira kimi zaman kız ailesine veya yakınlarına ödenen kalın ile, kızın kendisine verilen mehrin ayrı ayrı tespit edilerek ödendiği görülmektedir. Nitekim Osmanlı sultanlarından I. Murat'ın kızı Nefise Sultan'ın Karaman Beyi Alaaddin Ali Beyle nikahlarında hem Nefise Sultan için mehir tespit edilmiş, hem de saraya “rusum-ı kalın-başlık” adı altında hediyeler gönderilmiştir³⁶. Dolayısıyla buradan da mehir ile kalının farklı şeyler olduğu ve Osmanlı toplumunda ayrı telakki edildiği anlaşılmaktadır. Başka bir ifade ile mehrin hukuki, başlık ve kalının ise sosyal bir gereklilik olduğu söylenebilir³⁷.

Tarihi vesikalara bakıldığında kadınlara ödenen mehir miktarlarının zamana ve bölgelere göre değişiklik arz ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı toplumunda kadınlara mehir olarak altın dışında bağ, bahçe gibi taşınmazların da takdir edildiği kayıtlarda mevcuttur³⁸. Meblağ olarak yüksek tutulan mehrin çoğunlukla boşanma veya ölüme tehir edilen (Mehr-i müeccel) mehir olarak tespit edildiği görülse de, peşin ödenen mehrin (Mehr-i muaccel) de yüksek olarak takdir edildiğine rastlanmaktadır³⁹.

Osmanlı toplumunda kadına takdir edilen mehir miktarlarına bakıldığında 1545-1659 tarihleri arasında düzenlenmiş Edirne Askeri Kassamı'na ait tereke defterlerinde kayıtlı 73 adet mehr-i müeccel miktarları, 400-120000 akçe arasında değişmekte olup, ortalaması 9005 akçedir. 1772-1835 yılları arasında Sivas bölgesinde 7000-81000 akçe arasında değişirken⁴⁰, Tokat bölgesine bakıldığında 1771-1810 tarihleri arasındaki sicil kayıtlarında kadına ödenen mehrin 50-500 kuruş arasında olduğu gözlemlenmiştir⁴¹.

³⁶ Aydın, M. Âkif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s. 106 (Aile Hukuku); Feridun Bey, *Münşeatüs-Selâtin*, İstanbul 1274-1275, I/105-107.

³⁷ Halil Cin, “İslam Hukukunda Mehir”, *AÜHFD*, XXIX/1-2, s. 225-226. Ancak Osmanlı'nın son döneminde kadına ödenen mehrin yanında, kadının babasına veya yakınlarına ödenen başlığın, zaman zaman evlenecek çiftler açısından külfet halini aldığı durumlarda, söz konusu uygulamanın ferman ve kanunnamelerle yasaklandığı görülmektedir. H.A.K. Md. 90: “Biz kızı tezvîc veya teslim için ebeveyn veya akrabasının zevceden akça ve eşyâ-yı sâire almaları memnûdur.”

³⁸ Halit Ongan, *Ankara'nın İki Numaralı Şer'iyye Sicili*, Ankara 1974, s. 24, No: 307.

³⁹ Ongan, s. 61, No: 758.

⁴⁰ Saim Savaş, “Fetva ve Şer'iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılımı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara 1992, C. II, s. 520.

⁴¹ Özdemir, s. 109.

Miktarlardan da anlaşıldığı üzere, kadına ödenen mehrin bölgelere göre ciddi oranda farklılık arz etmektedir.

Örneğin 18. yy. Ankara Şer’iyye Sicil kayıtları esas alınarak yapılan bir çalışmada, şehirde yaşamakta olan kadınların, kırsal kesimde ikâmet eden kadınlara oranla daha fazla mehir aldıkları anlaşılmaktadır. Şehirde tespit edilebilen en yüksek rakam 5000 kuruştur. Aynı dönemde 400 kuruşa bir ev satın alındığı düşünülürse, mehir olarak takdir edilen rakamın oldukça yüksek olduğu görülecektir⁴². Buna karşılık aynı yüzyılda Konya ilinde yapılan bir çalışmada köylü kadınların şehirli kadınlara oranla daha fazla mehir aldıkları tespit edilmiştir⁴³. Konya ile Ankara ilinin konumları ve ekonomik seviyeleri; ayrıca Konya ilinin toprak zenginlerinin fazla oluşu, kadınlara ödenen mehir miktarlarındaki fazlalığı açıklar mahiyettedir.

Tarihi kayıtlar Anadolu’nun bazı bölgelerinde düğün masraflarında ve kıza verilecek çeyiz eşyalarında aileler arasında adeta bir yarışın olduğunu gösterir. 18. yy. sonu ve 19. yy. başlarında Kayseri’de söz konusu masrafları belli bir düzeyde tutabilmek adına, şehrin ileri gelenlerinin bir araya toplanıp ailelerin yapacağı azami masrafları kademeli olarak belirledikleri görülmektedir. Söz konusu sıralamada birinci grup (Eşrâf-ı kirâm) şehrin ileri gelenlerini temsil etmektedir. Birinci grupta yer alanların kızları için 5000 kuruş peşin (mehr-i muaccel) ve 1000 kuruşu da boşanma veya ölüme tehir edilmek üzere (mehr-i müeccel) ödenecek; buna mukabil kız tarafı da evlenecek kıza 20 kat elbise verecekti. Ziyafetlerin ve düğünün süresi ise bir haftayı geçmeyecekti. Orta halli kişileri ifade eden (Hacıyân) ikinci grup, 3000 kuruş mehr-i muaccel ile 750 kuruş mehr-i müeccel karşılığında 15 kat çeyiz vermekle yükümlü tutulacaktı. En alt gelir düzeyine sahip olan üçüncü grup ise 500 kuruş mehr-i muaccel ile 250 kuruş mehr-i müeccel alacak ve karşılığında 5 kat elbiseyi çeyiz olarak kızlarına vereceklerdi. Her grup için ayrı ayrı belirlenen para ve eşyalar dışında kız tarafının vermekte olduğu hizmetçi artık verilmeyecek ve başlık parası altında herhangi bir para talep edilmeyecekti⁴⁴.

⁴² Jülide Akyüz, “Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan ‘Mehir’ Hakkında Bazı Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 2005, C. XXIV, sa. 37, s. 217.

⁴³ Hayri Erten, *Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. yy. İlk Yarısı)*, Ankara 2001, s. 54-55.

⁴⁴ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 326-327.

İslam hukukunda kadına verilen mehirin, çeyiz adı altında verilen eşyalara mukabil verilmediği bilinse de, Kayseri örneğinde ödenecek mehir miktarlarının kızın kendi evinden getirdiği eşyalara denk tutulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bir bakıma evlenecek çiftlerin denkleğini de öngören söz konusu uygulamada evlenecek kıza ödenecek mehir miktarının en fazla 5000 kuruş olacağı anlaşılmaktadır.

Öte yandan uygulama alanının ne ölçüde olduğu bilinmemekle beraber, aynı yüzyılda devlet tarafından da mehir miktarlarıyla ilgili benzer bir düzenlemenin yapıldığı ve konu ile ilgili bir ferman çıkarıldığı görülmektedir. Söz konusu fermanda evlenecek olanlar dört ayrı gruba ayrılarak verilecek mehir miktarlarının sınırları belirtilmiştir. Buna göre birinci gruptakiler mehir-i muaccel olarak 1000 kuruşu, mehir-i müeccel olarak 10 adet yüzük mecediyye altını verirken; ikinci gruptakiler mehir-i muaccel olarak 500 kuruşu, mehir-i müeccel olarak 5 yüzük mecediyye altını verecekleri belirtilmektedir. Üçüncü gruptakiler mehir-i muaccel olarak 100 kuruşu, mehir-i müeccel olarak 3 adet yüzük mecediyye altını ve dördüncü grup ise 30 kuruştan 100 kuruşa kadar mehir-i müeccel ve uygun bir miktarda da mehir-i muaccel verecekleri belirtilmektedir⁴⁵. İslam aile hukuku teoride mehir miktarına bir sınırlama getirmemesine rağmen, zikri geçen düzenlemenin toplumda ödenen mehir miktarlarında aşırıya gidilmesini önlemek ve gençler arasında evliliği kolaylaştırmak amacına yönelik olması ile açıklanabilir.

İslam aile hukukunda mehre konu olan mal veya paranın tasarruf hakkının tamamen kadına ait olduğu bilinmektedir. Ne var ki uygulamada eşlerin ya da kadının diğer yakınlarının söz konusu malda kadına sormadan tasarrufta bulunduğu sicillerden anlaşılmaktadır. 1541 tarihli Gaziantep 2 numaralı şer'iyeye sicil defterindeki bir kayda göre, kadının mehre konu olan malının kardeşi tarafından satıldığı anlaşılmaktadır. Bunun üzerine mahkemeye başvuran kadın malını talep etmektedir. Dava, kadına takdir edilen bir mal ile sonuçlanmıştır⁴⁶. Ayrıca mehir alacağının kocaya hibe edilmesi de mümkündür. Nitekim Osmanlı toplumunda mehirlerini kocalarına hibe edenlerin söz konusu hibeleri sicile kaydettikleri anlaşılmaktadır⁴⁷.

Mehir hakkının koca üzerinde bir borç olduğu ve evlilik birliği içerisinde kadına ödenmediyse boşanma veya ölüm esnasında kadının bu

---

⁴⁵ Aydın, Aile Hukuku, s. 142; Ayrıca bkz. Hüseyin Hatemi, *Hukuk ve Ahlakta Aykırılık Kavramı ve Sonuçları*, İstanbul 1962, s. 272 vd.

⁴⁶ Şer'iyeye Sicilleri (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı), haz. Ahmet Akgündüz, C. I, s. 272, G2/91 (303).

⁴⁷ Şer'iyeye Sicilleri, C. I, İstanbul 1988, s. 269, K1(13).

hakkı talep edebileceği bilinmektedir. Osmanlı mahkemelerine gelen davalar arasında miras davalarının yanında, mirastan mehir borcunu talep eden davalar da bulunmaktadır. Nitekim 18 yy. Eyüp ilçesi tereke defterlerinde, kadınların tereke taksiminden önce haklarını talep ettikleri görülmüştür⁴⁸. Ölen kocanın terekesinden mehir talebinin kimi zaman kızın babası tarafından da dava edilerek talep edildiğine dair kayıtlar mevcuttur⁴⁹. Ayrıca kadının mehr-i müeccelini evlilik birliği içinde teslim alması sebebiyle, boşanma veya vefat halinde mehri talep etmeyeceği ya da mehirden kendi rızasıyla feragat ederek ayrıldığına dair beyanlar da mahkemede kayıt altına alınmaktaydı⁵⁰. Mahkeme kayıtlarında mehir borcunu talep etmede, aile bireylerinin de karşı karşıya geldiği örneklere rastlanmaktadır. Yine 18 yy. Ankara şer'iyeye sicillerinden alınan bir örnekte, kocasının zimmetinde kalan mehir hakkının kendi öz oğlu tarafından kendi hissesine düşen diğer haklarla birlikte talep edildiği anlaşılmaktadır⁵¹. 20. yy.'da da mahkemelere intikal eden davalarda ölen eşin terekesinden mehir talebinin sürdüğü görülmektedir. Zira (8 recep 1332) tarihli Şam Kadılığı tarafından verilen ve Fetvahâne tarafından iki kere bozulan kararın, terekeden mehir talebini içerdiği anlaşılmaktadır. Karar usuli hatalar nedeniyle iki kere yerel mahkemeye gönderilmiştir⁵². Öte yandan terekeden mehir talep eden kadının söz konusu talebi mahkeme huzurunda şahitle ispatlaması gerekmektedir⁵³. Aksi takdirde iddia ettiği mehri alamamaktaydı.

III. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE MEHRİN İŞLEVSELLİĞİ

Her şeyden önce toplumun özellikle aile hukuku alanında pratikte İslam aile hukuku kurallarını dikkate aldıkları bilinen bir gerçektir. Özellikle evlilik ve boşanmalarda söz konusu hukukun kurallarına göre hayatlarını tanzim eden insanların oranı azımsanmayacak ölçüdedir. Nitekim bugün belediyelerde şahitler ve misafirler huzurunda kıyılan nikahların dışında, birçok kişi “dini

⁴⁸ Aydın, “Eyüp Şer’iyeye Sicillerinden 184, 185 ve 188 No’lu Defterlerin Hukuki Tahlili”, *18 Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam*, Ed: Tülay Artan, İstanbul 1998, s. 67; Ayrıca Özdemir, s. 109.

⁴⁹ “1285: Şaban oğlu Ahmet’in kızı Ümmi’ye ait 6 bin akçe mehr-i müecceli ölü damadı Abdurrahman’dan talep ve dava ettiğine dair zabtı.” Ogan, 2 Nolu, s. 98

⁵⁰ “Abdullah kızı Fatma’nın mehrinden ve iddet nafakasından vazgeçerek kocası Memi’den ayrıldığına ve bu hususta dava ve niza’ı kalmadığına dair.” Bk. Ogan, s. 14, No. 169.

⁵¹ Akyüz, s. 221.

⁵² Ceride-i İlmiyye, sy. 5; s. 222; Ayrıca bkz. C.İ., Sa. 15, s. 109; Saliha Okur Gümrükçüoğlu; “Ceride-i İlmiyye’de Yer Alan Kararlar Çerçevesinde Fetvahänenin Yargı Kararlarını Bozma Sebepleri” *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sa. 4, s. 121-113.

⁵³ C.İ., Sa.15, s. 111-112; C.İ., Sa. 20, s. 357.

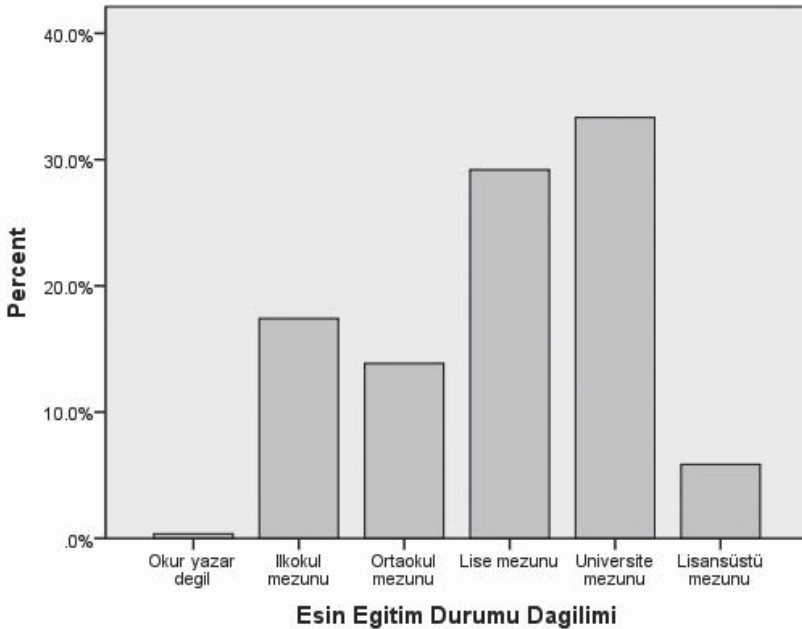
nikah” adı altında tekrar nikah kıydırmakta ve bu nikah esnasında İslam hukukunun kadına tanıdığı “mehir” hakkını da belirlemektedir.

İslam hukukunun kadına tanıdığı mehir hakkı konusunda yapılan araştırmada çarpıcı sonuçlara ulaşıldığını söylemek mümkündür. Yaptığımız alan araştırması İstanbul (Anadolu ve Avrupa yakası) ile Kayseri ilini kapsamakta olup 1700 kadını içermektedir. Elde edilecek verilerin sağlıklı olabilmesi için mümkün olduğu kadar farklı kültür ve ekonomik seviyedeki kişilerle görüşülmeye çalışılmıştır.

Elde edilen verilerde deneklerin % 81’i orta yaş diyebileceğimiz 30-49 yaş dilimine girmektedir. Buna karşılık 20-29 yaş aralığının % 7.1’de kalması bir bakıma evlilik yaşının geçmiş yıllara oranla yükseldiğini de ifade etmektedir⁵⁴. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%94) hâlen evli olduklarını bildirmişlerdir⁵⁵.

A.Kadınların Eğitim Seviyesi

Yapılan ankette katılımcıların eğitim düzeyleri hakkında sorular sorulmuştur. Oluşturulan grafik aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Kadınların Eğitim Durumu Dağılımı

⁵⁴ 30-39 yaş arası: 685 kişi, 40-49 yaş arası: 694 kişi, 20-29 yaş arası: 121 kişi.

⁵⁵ Evli: 1591 adet; Boşanmış: 41 adet; Ayrı: 19 adet; Dul: 49 adet.

Grafikte de görüldüğü üzere lise ve üzeri eğitimi alan kadınların oranı, ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim alanların oranından fazladır. Söz konusu verilerin diğer sorulara yansımalarına baktığımızda şu sonuçlara ulaşmak mümkündür.

a. Kadının Mehir Hakkından Haberdar Olması: Öncelikle genel tabloda kadınların İslam Hukukunun kadına tanıdığı mehir hakkından haberdar olup olmamasına bakıldığında % 84'lük bir kesimin (1412 kişi) haberdar olduğu, % 16'lık bir oranın ise (270 kişi) konu ile ilgili bilgisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Aradaki farkın büyük ölçüde olması, bize toplumun önemli bir kesiminin mehrin ne olduğu konusunda fikir sahibi olduğunu göstermektedir.

Kadınların eğitim seviyesinin mehir hakkından haberdar olmaya etkisinin olup olmadığının anlaşılması için, “eğitim seviyesi” ile “mehir hakkından haberdar olma” sorusunun karşılaştırılması gerekmektedir. Korelasyon sonucu aşağıdaki verilere ulaşılmıştır: İlkokul ve ortaokul mezunlarının da mehir hakkından yüksek denilebilecek oranda haberdar olması -ilkokul mezunu: %74 (323 kişi), ortaokul: % 93 (169 kişi)-, İslam aile hukukundaki mehir hakkında toplumun bilgi düzeyini göstermesi açısından kayda değerdir. Söz konusu oran lise ve üniversite düzeyinde de benzerlik arz etmektedir -lise: %85 (571 kişi), üniversite: %89 (307 kişi), lisansüstü: %85 (35 kişi)-. Elde edilen sonuçlara göre eğitim seviyesinin, mehir hakkından haberdar olma ile doğrudan bir etkisinin olduğunu söylemek güç gözükmemektedir. Nitekim bütün eğitim seviyeleri incelendiğinde mehir hakkından haberdar olma oranlarının birbirine yakın olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla günümüz toplumunda hemen her eğitim düzeyinde, kadınların mehir hakkından haberdar olduklarını söylemek mümkündür.

b. Mehrin Nikah Esnasında Tespit Edilmesi: Mehrin çoğu katılımcı tarafından biliniyor oluşu, nikah esnasında tespit edilip edilmediği sorusunu da beraberinde getirmektedir. Mehrin nikah esnasında tespit edilip edilmediğine yönelik soruya, %90 (1503 kişi) gibi ezici bir çoğunluğun tespit edildiğini ifade ettiği görülmüştür. Bu da nikah esnasında çoğunlukla mehrin belirlendiğini kanıtlamaktadır. Buna karşılık mehrin nikah esnasında tespit edilmediği veya tespit edilip edilmediğinin hatırlanmadığını ifade edenlerin oranı ise % 10'larda (165 kişi) kalmaktadır. Bu sonuca göre toplumda nikah esnasında mehir tespitinin gelenek halini aldığını söylemek mümkündür.

Söz konusu soru eğitim düzeyi ile karşılaştırıldığında, kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe mehrin nikah esnasında tespit edilme oranında da

yükseliş olduğu belirlenmiştir. Zira mehirleri tespit edilenler arasında ilkökul mezunu kadınların oranı % 79 iken (344 kişi), ortaokul mezunları % 93 (162 kişi); lise ve üniversite mezunları % 94 (955 kişi); Lisansüstü olanlar ise % 100 (35 kişi) olarak tespit edilmiştir. Bu verilere göre kadının eğitim düzeyi yükseldikçe, nikah esnasında mehrin tespit edilme oranında da artış olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki veriler ışığında şu tespiti yapmak mümkündür: Kadınların eğitim seviyelerindeki artış gerek kanunun gerekse dinin kendilerine tanıdığı hakları takip edip, söz konusu hakları talep etme noktasında daha bilinçli olduklarını göstermektedir.

c. Mehrin Cinsi ve Miktarı: Yapılan araştırmada mehir olarak tayin edilen meblağın çoğunlukla altın veya para olduğu (%90) belirlenmiştir. Altın ve para dışında gayr-i menkul, otomobil ya da manevi yönü ağırlıklı olan hac ve umre gibi talepler bulunsa da, bunların oranının yüksek olmadığını belirtmek gerekir.

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru mehrin miktarı ile ilgilidir. Mehir olarak tespit edilen altın miktarında, nisab miktarı olması sebebiyle 85 gr. esas alınmıştır. Genel tabloda, 85 gr. altın veya bu orana denk bir paranın üzerinde mehir tespit edilen kadınların oranı % 46 iken (551 kişi); 85 gr. altın veya buna denk paradan daha az mehir tespiti %31 (368 kişi) olarak belirlenmiştir. Nikah esnasında erkek veya erkeğin ailesi tarafından kadına takılan zinet eşyalarının da mehir (mehr-i muaccel) olarak kabul edilebileceği bilinmektedir. Takılan takıların mehir olarak tespit edildiği kadınların oranı %5 (63 kişi) olarak görülmektedir. Söz konusu oran yalnızca zinet eşyalarının mehir olarak tespit edildiği grubun oranıdır. Zira mehri, hem takılan zinet eşyası, hem de altın olarak takdir edilenler, gram olarak hesaplanıp birinci ve ikinci kategoriye dahil edilmiştir.

Öte yandan gayr-i menkul, arsa gibi değeri oldukça yüksek sayılabilecek mehir oranının % 2’de (27 kişi) kaldığını ifade etmek gerekir. Kadınlar tarafından mehir olarak talep edilen bir diğer başlık ise “hac ve umre” ibadetidir. Şüphesiz maddi bir yönü de bulunan söz konusu talebin daha ziyade manevi yönde bir istek olduğu anlaşılmaktadır. Literatürde menfaatin mehir sayılıp sayılamayacağı konusunda farklı görüşler olmakla birlikte söz konusu ibadetin de mehir olarak talep edildiği anlaşılmaktadır. Bu talebin oranı % 2.5 (42 kişi) olarak tespit edilmiştir.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılmalı Yüzde
85 gr. altından fazla veya bu değerde para	551	32,4	45,8	45,8
85 gr. altından daha az altın veya bu değerde para	368	21,6	30,6	76,5
Takılan takılar	63	3,7	5,2	81,7
Gayri menkul, daire, dükkan ya da arsa	27	1,6	2,2	83,9
Otomobil	7	,4	,6	84,5
Hac veya umre	42	2,5	3,5	88,0
Hatırlamıyor	144	8,5	12,0	100,0
Toplam	1202	70,7	100,0	
Cevapsız	498	29,3		
Toplam	1700	100,0		

Tablo 2: Mehrin Miktarına Göre Dağılımı

Öte yandan mehir miktarı sorusunu cevapsız bırakan katılımcıların sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. 1700 kişi arasından 498 kişinin ilgili soruyu boş bıraktığı görülmektedir. Mehir miktarını hatırlamayanlar ise 144 kişi olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla 1700 kişi arasında 642 kişinin mehir miktarları tespit edilememiştir. İlgili soruyu cevapsız bırakanların mehir miktarını ifade etmek istemedikleri anlaşılmaktadır. Bunun birden fazla sebebi olabileceği gibi, miktarın çok düşük olması ihtimaller arasında sayılabilir.

Kadınların eğitim seviyelerinin mehrin miktarını tespitinde herhangi bir etkisinin olup olmadığını anlamak için, eğitim düzeyiyle mehir miktarının karşılaştırılmasında yarar vardır. Buna göre eğitim seviyesindeki artışın, kadınların mehir miktarlarına da yansdığı görülmüştür. Şöyle ki; 85 gr.'dan daha fazla altın veya buna denk para alanlar ilkokul mezunlarında %38 (94 kişi), lise mezunlarında % 48 (244 kişi), üniversite mezunlarında % 53 (159 kişi) ve Lisansüstü seviyede % 60 (21 kişi) olarak tespit edilmiştir. Kişi sayısı

bulunan kategoriye göre farklılık arz etse de, oranlar incelendiğinde, eğitim seviyesi yükseldikçe mehir miktarlarında da bir artış olduğu anlaşılmıştır. Buna karşılık 85 gr.'ın altında altın veya buna denk para olarak mehir alanlar ilk-orta ve lise düzeyinde daha yüksek iken; üniversite ve lisansüstü seviyede oranın düştüğü gözlemlenmiştir⁵⁶. Öte yandan manevi değeri olan hac ve umre ibadetinin mehir olarak talebinin üniversite ve lisans üstü düzeyde daha yüksek olduğunu da belirtmek gerekir.

Bu karşılaştırmadan kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe mehir olarak talep ettikleri meblağların da yükseldiği söylenebilir. Araştırmaya göre eğitim düzeyi yükseldikçe mehir olarak istenen meblağın maddi olarak arttığı düşünülürse, eğitim olarak en üst seviyede olan grubun hac ve umre ibadetinin teminini talep etmesi, maddi bir menfaatten öte manevi bir tatmini ifade ettiği şüphesizdir.

d. Mehrin Teslim Alınması: Bir diğer soru başlığı ise mehri tespit edilen kadınların söz konusu mal veya parayı teslim alıp almadıklarına ilişkindir. Genel tabloda 1700 katılımcıdan 1116 kişinin (% 70) mehrini teslim almadığı, 451 kişinin teslim aldığı (% 29), 14 kişinin ise kısmen teslim aldıkları (% 1) anlaşılmaktadır. Çıkan sonuçlardan da anlaşıldığına göre kadınların üçte ikilik kısmı mehrlerini teslim almamışlardır. Mehrini teslim aldığını ifade edenler içinde %5'lik kesimin (63 kişi) mehir olarak zinet eşyalarının belirlendiği grup olduğu anlaşılmaktadır.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılmalı Yüzde
Teslim aldı	458	26,9	28,8	28,8
Teslim almadı	1116	65,6	70,3	99,1
Kısmen teslim aldı	14	,8	,9	100,0
Toplam	1588	93,4	100,0	
Cevapsız	112	6,6		
Toplam	1700	100,0		

Tablo 3: Mehrin Teslim Alınma Dağılımı

⁵⁶ İlkokul: % 30 (74 kişi), Ortaokul: %37 (40 kişi), Lise: % 36 (180 kişi), Üniversite %20 (67 kişi), Lisansüstü %20 (7 kişi).

Söz konusu sonuç eğitim düzeyi ile karşılaştırıldığında şunları söylemek mümkündür. Öncelikle elde edilen verilere göre kadınların eğitim durumunun, mehrin teslim alınmasına doğrudan bir etki sağladığını söylemek güç gözükmemektedir. Zira gerek ilkokul ve ortaokul mezunlarının, gerekse lise ve üniversite mezunlarının üçte birlik kısmının mehrini teslim aldığı, üçte ikilik kısmının ise teslim almadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla eğitim seviyesinin mehrin nikah esnasında tespitinde ve miktarında etkili olduğu ve fakat teslim alma konusunda kayda değer bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Mehrini teslim almayan kadınların bir kısmının mehrlerini eşlerine hibe ettikleri görülmekle beraber, büyük çoğunluğunun teslim almadığı veyahut bir kısmına razı olmaları konusunda ikna edildikleri anlaşılmaktadır.

Erkeklerin evli oldukları eşlerine mehrlerini ödememelerinin sebeplerine baktığımızda bunda birden fazla faktörün rol aldığını söylemek mümkündür. Öncelikle yapılan düğün masraflarında aşırıya gitmek, erkeğin ayrıca bir meblağı evleneceği kıza peşin olarak takdim etmesini güçleştirmektedir. Öte yandan evlenecek kızın evlenmeden önce peşin olarak bir para veya mal talep etmesi yöresel farklılıklar olmakla birlikte çoğunlukla “ayıp veya görgüsüzlük” olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu nitelendirmenin kimi zaman evlenecek kızın kendi ailesinden gelen örnekleri de değerlendirdiğimizde, yüksek kabul edilebilecek bir miktarda mehir talebi erkek tarafından hüsn-ü kabul görmemektedir. Öte yandan evlenecek çiftler mehir konusunda kendi aralarında anlaşsalar dahi, nikahı akdeden kişinin erkek tarafına fazla külfet olmaması amacıyla mehir miktarını düşürme yoluna gittiği de anlaşılmaktadır.

Buna karşılık ikinci evliliğini gerçekleştiren kadınların evlenirken hayatlarını güvence altına almak maksadıyla para veya mal taleplerini, evlenecekleri erkeğe daha iyi ifade ettikleri görülmektedir. Söz konusu talep toplum nazarında da yadırganmamaktadır. Bunda erkeğin boşanmış veya ölen eşinden olan çocuklarının ikinci kadını kabul etmeme ve bir takım hilelerle mirasa konu olan mallardan faydalandırmama gerekçesi olduğu kadar, kadının kendini maddi olarak güvence altına alma isteğinin de olduğu göz ardı edilmemelidir.

Şu bir gerçek ki, toplumumuzda mehir genellikle boşamaya tehir edilmiş bir borç olarak telakki edilmektedir. Erkek karısının ve çocuklarının nafakasını temin ettiği sürece, kadına böyle bir ödemeyi yapmayı gereksiz görmektedir. Dolayısıyla evlilik birliği içerisinde erkeğin mehir borcunu kadına ödemesi nadirattandır.

e. Mehrin Teslim Alınma Zamanı: Mehirlerini teslim alan kadınların (%29) söz konusu para veya malı ne zaman aldığı bir diğer soru başlığıdır. Çıkan sonuçlara göre mehrini teslim alan kadınların önemli bir çoğunluğu (%84), söz konusu para veya malı nikah esnasında veya evlilik birliğinin ilk yıllarında almışlardır. %10'u çocuklar doğduktan sonra, %5'i ise boşanma esnasında teslim aldığını ifade etmektedir. 1700 kadından ölüm sebebiyle mehrini almaya hak kazanıp mehrini teslim alan 7 kişi olarak görülmektedir. Bu sayı ise mehrini alan grup içinde % 2'yi temsil etmektedir. Nitekim araştırmaya konu olan kadınların çoğunun, ölen eşin terekesinden mehir talep etme hakkının varlığından habersiz oldukları tespit edilmiştir.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılmalı Yüzde
Nikah esnasında	138	8,1	29,7	29,7
Evliliğin ilk yılında	251	14,8	54,1	83,8
Çocuklar doğduktan sonra	47	2,8	10,1	94,0
Boşanma esnasında	21	1,2	4,5	98,5
Eşi öldüğünde	7	,4	1,5	100,0
Toplam	464	27,3	100,0	
Cevapsız	1236	72,7		
Toplam	1700	100,0		

Tablo 4: Mehrin Teslim Alınma Zamanı Dağılımı

Tablodan da anlaşıldığı üzere, mehrini kadına ödemeyi düşünen erkeklerin bunu nikah esnasında veya evliliğin ilk yıllarında yerine getirdikleri görülmektedir. Buna mukabil boşanma esnasında mehri kadına ödeyenlerin oranı, genel tabloda %1, mehri ödeyenler arasında %5'e tekabül etmektedir.

Boşanma esnasında bir kısım kadının mehrini eşine hibe ettiği (muhalâ'a) düşünülse de, bu oranın çok yüksek olmadığı kanaatindeyiz.

Mehrin teslim alınma zamanını kadınların eğitim düzeyi ile karşılaştırdığımızda şunları söylemek mümkündür. Mehrini nikah esnasında aldığını ifade edenler (%30) arasında ortaokul mezunları bulunmazken, ilkökul mezunları %8, Lise ve Üniversite mezunlarının %11 ve Lisansüstü düzeyde olanların %2 olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu verilere göre, mehrini nikah esnasında peşin olarak alan kadınların lise ve üniversite düzeyinde bir miktar yükseldiği gözlenirken, lisansüstü seviyede önemli oranda düştüğü anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre, kadınların eğitim seviyeleri yükseldikçe, mehrin nikah esnasında teslim alınma oranının da yükseldiği yorumu kısmen doğru olsa da; lisansüstü seviyesinde olanların oranındaki düşüklük, diğer sebeplerin de ihtimal dahilinde olduğunu gösterir. Örneğin lisansüstü seviyesinde olan kadınların mehir miktarlarının yüksek oluşu, erkeğin nikah esnasında söz konusu meblağı peşin olarak ödemesini güçleştirmektedir.

Mehrin evliliğin ilk yıllarında teslim aldığı ifade edenler (%54) içerisinde, ilkökul (%20) ve lise düzeyinde (%19) olanların öne çıktığı görülmektedir⁵⁷. Bu verilere göre, eğitim seviyesi yüksekliğinin, mehri evlilik birliğinin ilk yıllarında teslim alınmasına doğrudan bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira düşük eğitim düzeyi olan kadınların üniversite ve lisansüstü seviyesindekilere oranla mehirlerini ilk yıllarda teslim aldıkları görülmektedir. Bunda kadının eğitim seviyesinden ziyade erkeğin mehre atfettiği önem ve mehrin ödenebilir bir miktarda oluşu etkenlerinin rol aldığı yorumunu yapmak mümkündür.

f. Mehrin Harcanma Yeri: Katılımcılara yöneltilen bir başka soru mehrini teslim alanların aldıkları mal veya parayı nereye veya kim için sarf ettikleri sorusudur. Sonuçlara göre mehrini teslim alanların aldıkları para veya malı kendisi için harcayanların oranı % 34 olarak tespit edilmiştir. Buna karşılık eşi için harcayanlar %18 iken, eşine borç verenlerin oranı da %23 olarak belirlenmiştir. Bu durumda mehrini eşinin ihtiyacı için harcayan ve eşine borç verenler beraber değerlendirildiğinde, %40 oranındaki katılımcının aslında mehirlerini eşlerine geri verdiği veya eşlerinin ihtiyacı için sarf ettiği anlaşılmaktadır. Çocukların ihtiyacı için harcama yapanların oranı ise %14'de kalmıştır. Bu verilere göre mehrini teslim alan kadınların önemli bir oranının söz konusu para veya malı tekrar eşleri için harcamalarını, teslim aldıkları

⁵⁷ Ortaokul mezunu: %5, Üniversite mezunu: %8, Lisansüstü: %2.

paraya ihtiyaçlarının olmaması veya gerekli ihtiyaçlarının halihazırda eşi tarafından karşılanıyor olması şeklinde yorumlanması mümkündür.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılmalı Yüzde
Kişisel ihtiyaçları için	128	7,5	34,0	34,0
Çocukların ihtiyaçları için	53	3,1	14,1	48,1
Eşinin ihtiyacı için	66	3,9	17,6	65,7
Eşine borç vermiş	87	5,1	23,1	88,8
Bir yakınına borç vermiş	21	1,2	5,6	94,4
Harcamamış, saklıyor	21	1,2	5,6	100,0
Toplam	376	22,1	100,0	
Cevapsız	1324	77,9		
Toplam	1700	100,0		

Tablo 5 Mehrin Harcanma Yeri Dağılımı

Teslim alınan mehrin harcanma yeri sonuçlarını eğitim düzeyiyle karşılaştırdığımızda, kişisel ihtiyaçları için daha fazla harcama yapan grubun lise ve üniversite mezunları olduğu tespit edilmiştir⁵⁸. Buna karşılık ilkököl ve ortaokul düzeyindeki kadınların kişisel ihtiyaç harcamalarının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir⁵⁹. Şüphesiz ki kadının eğitim düzeyi arttıkça, kendini ifade etmesi, iktisadi ve sosyal hayatta yer alması daha yüksek oranda mümkün olmaktadır. Çalışma hayatında var olan kadınların, çalışmayan kadınlara oranla kişisel ihtiyaçlarının ve dolayısıyla harcamalarının daha

⁵⁸ Lise mezunu % 47 (61 kişi). Üniversite mezunu %39 (26 kişi)

⁵⁹ İlkokul % 27 (34 kişi), ortaokul % 18 (7 kişi)

fazla olduğu bilinmektedir. Bu araştırmada da kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe, eşin ve çocukların ihtiyacından ziyade kendi kişisel ihtiyaçlarına harcama yaptıkları anlaşılmaktadır. Çocukları için harcama yapanların oranı incelendiğinde, ilkokul ve ortaokul düzeyinde olanların çocuklarına daha fazla harcama yaptıkları görülürken⁶⁰; lise ve üniversite düzeyinde olanlarda, oranların düştüğü gözlenmektedir⁶¹.

Aldıkları mehirlerini eşlerine geri verenlerin oranı ilkokul ve ortaokul düzeyinde toplam %60 (33 kişi) olarak tespit edilmişken (İlkokul: %10, ortaokul: %50); lise ve üniversite düzeyinde oranın %19'a (19 kişi) gerilediği görülmüştür (lise: %10, üniversite: %9). Buna karşılık eşlerine borç veren kadınların oranlarına bakıldığında, eğitim düzeyiyle paralel olarak aradaki oran farkının önemli ölçüde kapandığı görülmektedir. Şöyle ki, eşine borç veren ilkokul ve ortaokul mezunları %50 olarak görülürken (47 kişi)⁶²; lise ve üniversite düzeyinde olanlarda söz konusu oranın %46 (40 kişi)⁶³ olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla kadınların hibe kabilinden olmak üzere eşlerine harcama yapmak yerine, daha ziyade geri dönüşümü olacak şekilde eşlerine borç vermeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

g. Mehir Hakkının Kanunen Güvence Altına Alınması: Son olarak mehrin kanunen güvence altına alınıp alınmaması ile ilgili soruya katılımcıların büyük çoğunluğu (% 93) kanuni güvencenin gerekliliğine işaret etmiştir. Her ne kadar İslam hukukunda mehrin kadına ödenmesi koca üzerine bir borç olsa da, hukuki yaptırımla desteklenmeyen kuralların uygulama alanı bulması zor gözükmektedir. Hiç şüphesiz hukuki yaptırım, bir kuralın işletilmesinde en önemli etkidir. Daha genel ifade ile hangi öğreti ve felsefe olursa olsun, kurallar hukuk yaptırımıyla desteklenmediği sürece işlerlik kazanması mümkün değildir. Dolayısıyla yalnızca insanların vicdanlarına bırakılan haklar pratik hayatta yok olmaya mahkumdur. Bu sebeple katılımcıların çoğu ilgili soruda, kanuni güvenceyi talep ettiğini ifade etmiştir.

⁶⁰ İlkokul % 26 (33 kişi), ortaokul % 15 (6 kişi)

⁶¹ Lise % 5 (7 kişi), üniversite % 10 (7 kişi)

⁶² İlkokul %32, ortaokul %18.

⁶³ Lise %16, üniversite %30.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılmalı Yüzde
Evet, isterim	1518	89,3	93,6	93,6
Hayır, istemem	103	6,1	6,4	100,0
Toplam	1621	95,4	100,0	
Cevapsız	79	4,6		
Toplam	1700	100,0		

Tablo 6: Mehrin Kanuni Güvence Altına Alınmasını Talep Etme Dağılımı

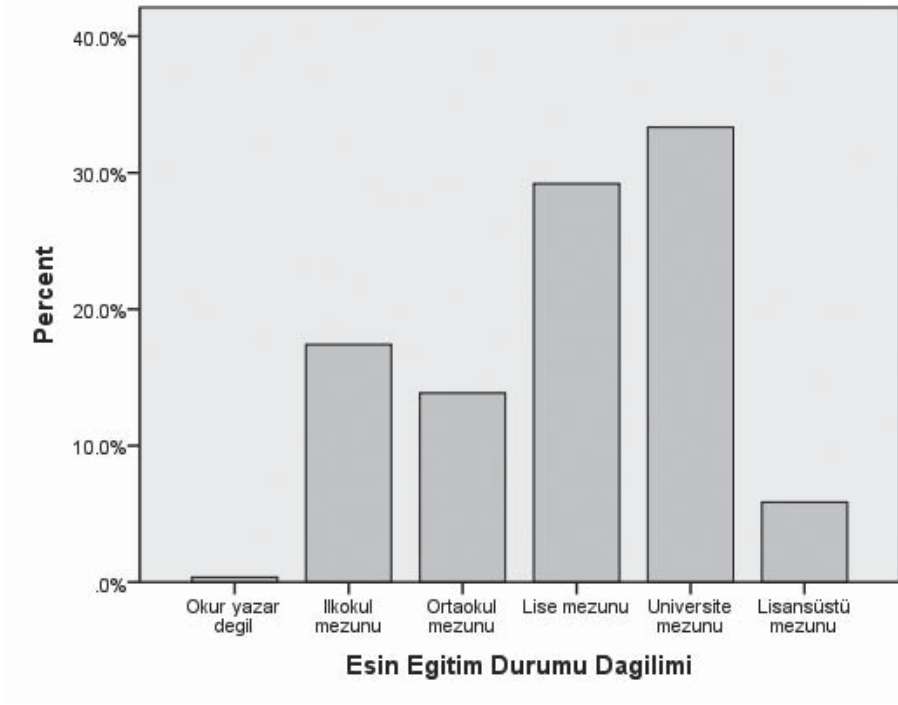
Eğitim seviyesi ile ilgili soru karşılaştırıldığında her düzeyde katılımcının kanuni güvenceyi yüksek oranda talep ettiği anlaşılmaktadır⁶⁴. Söz konusu oran Lisansüstü seviyede %100 olarak tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi lisansüstü seviyesinde olan kadınların oranının yüksekliği, mehir hakkının kanuni güvence altına alınmasının pratik faydalarına işaretin yanında, kanuni güvenceyi felsefi açıdan kadına tanınan haklar bağlamında değerlendirdiklerini göstermektedir. Ayrıca konu ile ilgili Yargıtay 1. Hukuk Dairesinin 27.05.2009 tarihinde verdiği bir karar da dikkate değerdir. Karar Medeni kanunun, evlenme sözleşmesi sırasında karı kocadan birinin diğerine bir mal veya para vermesini ya da vermeyi vaad edip bir süre ertelemesini yasaklamadığından bahisle, mehir sözleşmesinin bugün için de geçerli olduğunu ifade etmektedir. Nikah esnasında kadına verilmesi taahhüd edilen, para veya malın Borçlar Kanunu'nun 110. maddesinde yazılı olan üçüncü kişi yararına borç altına girme olmayıp, Borçlar Kanunu'nun 238. maddesinde düzenlenmiş olan bağışlama vaadi olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu vaadin geçerliliği ise yazılı olma koşuluna bağlıdır. Dolayısıyla ilgili kararda Yargıtay kadının adı yazılı sözleşme ile kayıt altına aldığı malın kendisine verilmesine hükmetmiştir⁶⁵.

⁶⁴ İlkokul: %95 (395 kişi), Ortaokul: %91 (147 kişi); Lise: %96 (628 kişi), Üniversite: %88 (306 kişi), Lisansüstü: %100 (35 kişi).

⁶⁵ Y, 1. HD., 27.05.2009, 2009/4577 E.N., 2009/6090 K.N.

B. Erkeklerin Eğitim Seviyesi

Tablo 7: Erkeklerin Eğitim Durumu Dağılımı

Grafikte erkeklerin eğitim seviyeleri bulunmaktadır. Buna göre lise ve üniversite mezunu erkeklerin oranı %62 (1024 kişi) olarak gözükmektedir. Tablo 1’de kadınların eğitim durumunu gösteren grafiğe bakıldığında, oranlardaki benzerlik gün yüzüne çıkmaktadır. Zira kadınlarda da lise ve üniversite mezunlarının oranı %60 (1025 kişi) olarak tespit edilmiştir.

a. Kadınların Mehir Miktarları: Erkeklerin eğitim seviyeleri ile kadınlara tanınan mehir miktarının karşılaştırılması sonucunda şu verilere ulaşılmıştır.: Erkeklerin eğitim düzeyleri ile kadına tanınan mehir miktarlarında doğru orantı tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile erkeklerin eğitim düzeyleri arttıkça eşlerine takdir ettikleri mehir miktarlarında da bir artış gözlemlenmiştir. Zira ilkököl mezunlarında 85 gr. altından daha fazla mehir takdir edenlerin oranı %37 (54 kişi) iken, bu rakam ortaokul mezunlarında %44 (67 kişi), lise ve üniversite mezunlarında %50’ye (171 kişi) ulaşmaktadır.

Buna karşılık eşlerine 85 gr. altından daha az para veya mal takdir edenler ilkökul mezunlarında daha fazla görülürken (%49-73 kişi), lise ve üniversite düzeyinde sayı yüksek görünse de söz konusu oranın düştüğü görülmektedir (%28-93 kişi). Oranların işaret ettiği sayılar kendi arasında farklılık gösterse de, erkeklerin eğitim düzeyleri arttıkça, İslam aile hukukunun kadına tanıdığı mehir hakkını bir vecibe olarak kabul edip, ödeyebilecekleri miktarları eşlerine takdir etmekten kaçınmadıkları anlaşılmaktadır.

b. Mehrin Teslim Alınması: Daha önce de ifade edildiği gibi genel tabloda kadınların büyük bir kısmının (%70) mehirlerini teslim almadıkları tespit edilmişti⁶⁶. Erkeklerin eğitim düzeyleri ile mehir olarak takdir ettikleri meblağları kadınlara teslim edip etmemelerini karşılaştırdığımızda, eğitim seviyesinin mehri kadına teslim etme noktasında herhangi bir etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir. Zira verilere göre mehrini teslim aldığı ifade eden kadınların eşlerinin eğitim düzeylerinin birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir⁶⁷. Buna karşılık mehrini almadıklarını ifade eden kadınların eşlerinin eğitim durumlarında da benzer durum tespit edilmiştir⁶⁸. Sonuç olarak erkeklerin eğitim seviyesinin kadına mehri takdir ederken etkili olmasının yanında, söz konusu meblağın kadına tesliminde herhangi bir rolünün olmadığı gözlenmiştir.

C. Kadınların Gelir Düzeyi

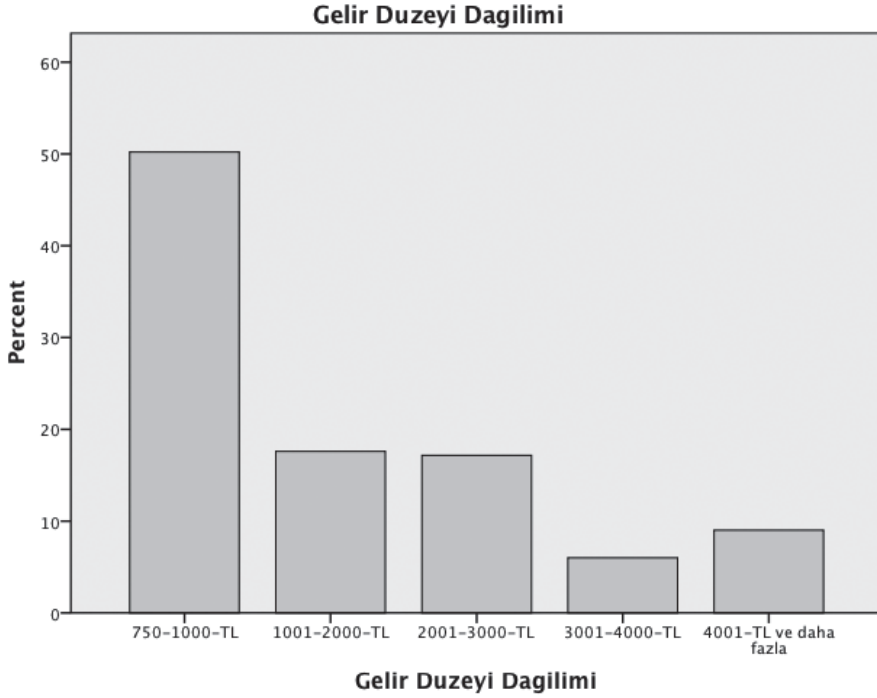
Kadınların gelir düzeyleri ile ilgili verilere geçmeden önce ankete katılan kadınların çalışma durumu ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%90) çalışmadığını ifade etmektedir. Çalışanlar ve çalışmadığı halde sürekli bir gelire sahip olanlar 1700 kişiden 233 kişi olarak tespit edilmiştir. Aşağıdaki grafikte 233 kadının gelir düzeyi verilmiştir.

---

⁶⁶ Bkz. Tablo 3

⁶⁷ Mehrini teslim alan kadınların eşlerinin eğitim seviyeleri: İlkokul: %24, ortaokul: %25, lise: %31, üniversite: %30, lisansüstü: %28.

⁶⁸ Mehrini teslim almayan kadınların eşlerinin eğitim düzeyleri: İlkokul: %76, ortaokul: %75, lise: %69, üniversite: %70 ve lisansüstü: %72.

Tablo 8: Kadınların Gelir Düzeyi Dağılımı

Grafikte de görüldüğü üzere 233 kadından gelir düzeyi 750-1000 TL arasında olanlar birinci sırada bulunmaktadır. İkinci ve üçüncü gelir düzeyleri birbirine yakın olmakla beraber 3000 TL'nin üzerinde geliri olan kadın 35 adetle %2'lik dilime girmektedir.

a. Mehrin Teslim Alınması: Kadınların gelir düzeyi ile mehrin teslim alınması konusunda yapılacak karşılaştırma ancak 233 kişi üzerinden olacaktır. Bu tablo üzerinden değerlendirdiğimizde kadınların gelir düzeyleri arttıkça mehrin teslim alma oranlarında da artış gözlenmiştir. Zira verilere göre gelir düzeyi 700-1000 TL arasında olanların mehrlerini teslim alma oranları %12 iken (14 kişi), bu oran 1001-2000 TL arasında olanlarda %15 (6 kişi), 2001-3000 TL arasında olanlarda %50 (14 kişi), 3001-4000 TL arasında olanlarda %100 (14 kişi) olarak gözlenmektedir. Oranların ifade ettiği sayılar birbirine yakın görünse de, her grubu kendi içerisindeki sayıya

göre değerlendirdiğimizde, kadınların gelir düzeyleri arttıkça erkeklerin eşlerine takdir ettikleri mehirlerini ödedikleri sonucuna varabiliriz. Erkeğin söz konusu ödemeyi gerçekleştirmesinin altında, kadının toplum içindeki sosyo-ekonomik durumunun etkisi göz ardı edilemez. Ayrıca çalışan kadının çalışmayan kadına oranla aile bütçesine yaptığı katkı da muhtemel yorumlar arasında sayılabilir.

b. Mehrin Harcanma Yeri: Gelir düzeyi artan kadınların teslim aldıkları mehri kendi ihtiyaçlarından ziyade eşleri için harcadıkları tespit edilmiştir. Zira 1001-4000 arasındaki gelire sahip kadınlar mehri % 100 (6 kişi) kendi ihtiyaçları için harcadıkları halde, 4001 ve üzeri gelire sahip olanlar, aldıkları meblağı % 100 (7 kişi) eşleri için harcadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçtan yüksek gelire sahip olan kadınların ihtiyaçlarını kendi gelirleriyle karşıladıkları ve mehre konu olan paraya ihtiyaçlarının olmadığı anlamı çıkmaktadır.

D. Erkeklerin Gelir Düzeyi

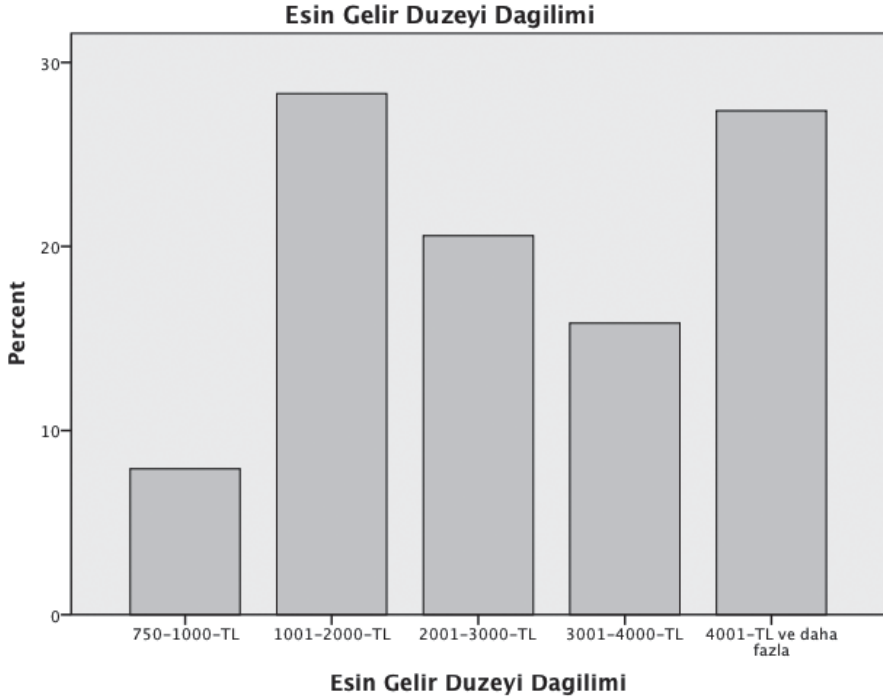
Grafikte görüldüğü üzere 1000-2001 arası⁶⁹ gelir düzeyine sahip erkekler ile 4001 ve üzeri gelir düzeyine sahip olan erkeklerin⁷⁰ oranları birbirine yakın gözükmemektedir (%28-%27). Öte yandan 750-1000 TL arasında olanların en düşük oranda olması (%8)⁷¹ ankete katılan ailelerin gelir düzeylerinin orta ve üst düzeyde olduğunu kanıtlar mahiyettedir.

---

⁶⁹ 429 kişi.

⁷⁰ 415 kişi.

⁷¹ 120 kişi.

Tablo 9: Erkeklerin Gelir Düzeyi

a. Kadınların Mehir Miktarları: Erkeklerin gelir düzeylerinin kadına takdir edilen mehir miktarına etkisinin olup olmadığı anlamak için söz konusu verileri karşılaştırmak faydalı olacaktır. Elde edilen sonuçlara göre, erkeğin gelir düzeyindeki artışın, kadına takdir edilen mehir miktarına az da olsa bir etki yaptığını söylemek mümkündür. Birinci derecedeki gelir düzeyini (750-1000 TL) hariç tuttuğumuzda, kadına 85 gr. altından fazla altın veya para takdir edenlerin, 1001-2000 TL gelir düzeyinde %39 (126 kişi), 2001-3000 TL gelir düzeyinde %48 (103 kişi), 3001-4000 TL gelir düzeyinde %52 (93 kişi) ve 4001 TL ve üzeri gelir düzeyinde ise %55 (175 kişi) olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla erkeğin gelir düzeyindeki artışın, mehir miktarındaki artışa da yansıtıldığını söylemek mümkündür. Başka bir ifade ile söz konusu iki veri arasında doğru orantının olduğu görülmektedir.

b. Mehrin Teslim Alınması: Erkeğin gelir düzeyi ile mehrin kadına teslimi arasında yapılan karşılaştırmada şu verilere ulaşılmıştır. Birinci düzey gelire sahip olanların %12'si (14 kişi) boşanma veya evlilik birliği içinde mehri kadına teslim ettiği görülmektedir. İkinci düzeyde (1001-2000 TL) söz konusu

oranın % 30 (123 kişi) gibi önemli ölçüde artış gösterdiği görülürken, üçüncü (2001-3000 TL) ve dördüncü düzey (3001-4000 TL) gelire sahip olanlarda düşüş gösterdiği anlaşılmıştır (%26)⁷². Beşinci düzeyde ise (4001'den fazla) oranın tekrar yükselerek %32'ye ulaştığı gözlenmiştir (121 kişi).

Yukarıdaki sonuçlara göre, erkeğin gelirindeki artışın mehri kadına teslimde doğrudan bir etkisinin olduğunu söylemek güç gözükmemektedir. Zira birinci gelir düzeyini hariç tuttuğumuzda diğer seviyelerdeki oranların birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Sonuç olarak erkeklerin gelir seviyesindeki artışın, kadına takdir edilen mehir miktarında doğrudan etkisi olduğu gözlemlenmişken, aynı sonucu mehrin tesliminde söylemek mümkün gözükmemektedir.

E. Dini Hayat

Mehrin İslam Aile hukukunda erkeğe yüklenen bir borç olduğu daha önce ifade edilmişti. Hiç şüphesiz dini yaptırımı olan söz konusu borcun hak sahibine tevdiinde, erkeklerin dini emir ve ritüellerle olan ilgisinin konunun aydınlatılmasına vesile olacağı kanaatindeyiz. Anket soruları içerisinde katılımcıların dini hayatlarını sorgulayan soruların cevaplandırılması kişilere bırakıldığından, 1700 katılımcıdan 1460 adedi ilgili sorulara cevap vermiştir. Dolayısıyla cevap verilen sorulardan elde edilen bulguları, kadına mehri teslim edip etmeme verileri ile karşılaştırdığımızda şu sonuçlara ulaşılır.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılmalı Yüzde
Evet, bütün dini emirleri yerine getiririm	822	48,4	56,3	56,3
Geçerli Bir kısmını yerine getirebiliyorum	608	35,8	41,6	97,9
Hayır, ilgilenmiyorum	30	1,8	2,1	100,0
Toplam	1460	85,9	100,0	
Cevapsız	240	14,1		
Toplam	1700	100,0		

Tablo 10: Erkeklerin Dini Emirleri Yerine Getirme Dağılımı

⁷² 2001-3000 gelir düzeyi: 74 kişi. 3001-4000 TL gelir düzeyi: 58 kişi

Dini emirleri düzenli bir şekilde yerine getiren erklerin %36'sının mehri eşlerine teslim ettikleri görülürken (277 kişi), söz konusu emirlerin bir kısmını yerine getirdiği ifade edenlerde, mehrin kadına teslimi daha düşük bir oranda tespit edilmiştir (%24-134 kişi). Öte yandan dini hayat ve emirlerle ilgisinin olmadığı söylenen erkeklerde mehri eşine teslim eden olmadığı görülmüştür (%0). Bu verilere göre hayatlarında dini ritüellere daha fazla yer veren kişilerin, mehrin kadına ödenmesi konusunda daha duyarlı oldukları ve söz konusu borcu eşlerine ödedikleri anlaşılmaktadır. Buna karşılık dini hayatla pratikte bir ilgilerinin olmadığını ifade eden katılımcıların, mehrin teslimini gerçekleştirmedikleri saptanmıştır. Oran olarak %2'lik bir kesimi ifade eden söz konusu grubun (24 kişi) içerisinde dini nikah yaptırmaya gerek duymayan kişiler olması da muhtemel gözükmektedir.

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yığılmalı Yüzde
Kıydırdı	1674	98,5	99,6	99,6
Geçerli Kıydırmadı	7	,4	,4	100,0
Toplam	1681	98,9	100,0	
Cevapsız	19	1,1		
Toplam	1700	100,0		

Tablo 11: Dini Nikah Kıydırma Dağılımı

İslam hukukunda mehrin kadının hakkı olduğuna dair herhangi bir şüphe bulunmamasına rağmen, uygulamada bu denli ihmal edilmişinde birden fazla faktörün etken olduğunu söylemek mümkündür. Bunların başında konu ile ilgili iki tarafın veya iki ailenin yeteri kadar bilgi sahibi olmaması ve nikahı akdedenlerin taraflara bu konuda doyurucu bilgiler vermemeleridir. Yapılan araştırmadan da anlaşıldığı üzere, özellikle nikahı kıyanların konunun önemini vurgulamak yerine, söz konusu uygulamanın sembolik olduğunu ifade etmeleri meselenin önemini yitirmesinin sebeplerinden biri sayılabilir. Ayrıca mehrin formaliteden ibaret bir uygulama olduğu kanaati, akademik

çevrede de dile getirilen bir görüştür⁷³. Hiç şüphesiz bu kanaatin, meselenin mahiyetinin ve maksadının toplum nazarında hakkıyla anlaşılmasına ve uygulamada ötelenmesine zemin hazırlayan unsurlardan birkaçıdır. Öte yandan mehrin fonksiyonel olduğu ve İslam hukukunda önemli bir boşluğu doldurduğu, özellikle erkeğin kadını boşama hakkını kötüye kullanmasına bir engel ve kadına da ekonomik özgürlük sağladığı kanaati de konu ile ilgili diğer görüşler arasında sayılabilir⁷⁴.

Yapılan araştırmada erkeklerin söz konusu hakkın teslimi konusunda, iyi niyetli olduklarını söylemek güç gözükmektedir. Nitekim bazı örneklerde, evlilik birliği içerisinde erkeğin kadına ödemekle yükümlü olduğu nafakanın (yeme-içme barınma ihtiyacı), boşanma esnasında mehirden düşüldüğü ve kalan meblağın kadına takdir edildiği tespit edilmiştir. Buna karşılık söz konusu borcu boşanmaya veya ölüme tehir etmeden, evlilik birliği içerisinde tevdi eden kişiler de yok değildir. Zira araştırmanın sonuçlarında bazı erkeklerin, karısına ödeyeceği mehri evlilik boyunca taksitide bağlaması ve ödemeyi teahhüd etmesi örneği kayda değerdir.

SONUÇ

1700 kadını kapsayan alan araştırmasında, İslam Aile hukukunda mehrin uygulamada ne kadar yer aldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre ifade edilmesi gereken ilk husus, mehir olarak tespit edilen miktarların oldukça sembolik kaldığıdır. Yüksek sayılabilecek oranda mehir miktarının %5'i geçmediği tespit edilmiştir.

Mehir miktarlarındaki oranların genel itibariyle düşük olması, mehrin nikah esnasında konuşulan bir ritüelden öteye geçmediğini de kanıtlamaktadır. Nitekim nikahı akdeden kişilerin taraflara konu ile ilgili yeterince bilgi vermemesi veya mehrin gereksiz bir ayrıntıdan ibaret olduğunu ifade etmesi, hiç şüphesiz konunun ehemmiyetini ve dolayısıyla işlevselliğini yitirmesinin sebeplerinden biri sayılabilir. Bununla birlikte erkeklerin gelir düzeyindeki artışın, mehir miktarlarında da bir miktar artışı beraberinde getirdiği görülmüştür. Belli bir düzeyde gelire sahip olan erkeklerin nikah esnasında evlenecekleri kadına, daha yüksek oranda para veya gayr-i menkul takdir ettikleri anlaşılmaktadır.

---

⁷³ Halil Cin, "İslam Hukukunda Mehir", AÜHFD, XXIX/1-2, s. 223.

⁷⁴ Aydın, "Mehir", DİA, C. XXVIII, s. 390.

Öte yandan takdir edilen mehrin kadına teslimi konusunda oranların düşük olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada evlilik birliği veya boşanma sırasında mehre konu olan mal veya parayı, kadına ödeyenlerin oranı % 29 olarak belirlenmiştir. Söz konusu oran yaklaşık olarak katılımcıların üçte birlik kısmını içermektedir. Erkeklerin gelir düzeyinin kadına mehir takdirinde etkili olduğu gözlenirken, teslimi konusunda önemli bir etkinin olduğunu söylemek güç gözükmemektedir. Dolayısıyla nikah esnasında, kimi zaman yüksek denebilecek oranda kadına mehir takdir edenlerin, söz konusu borcu ödeme konusunda aynı duyarlılığı göstermedikleri anlaşılmıştır.

Mehirlerini teslim alan kadınların önemli bir kısmının (%40), aldıkları mal veya parayı eşleri için sarf etmeleri, ya da eşlerine borç olarak vermeleri de dikkati çeken ayrı bir husustur. Mehre konu olan malı teslim alan kadın, söz konusu parayı kendine harcamak yerine eşi için sarf etmektedir. Bu durumu, kadının ihtiyaçlarının halihazırda eşi tarafından karşılanmasının yanında, kendi geliri sebebiyle söz konusu paraya ihtiyaç duymaması şeklinde yorumlamak mümkündür.

Evlilik birliği veya boşanma esnasında, kadına takdir edilen mehrin bir kısmını veya tamamını ödeyen erkeklerin, dini hayatlarında daha dikkatli ve duyarlı kişiler oldukları tespit edilmiştir. Bunda araştırmaya katılan katılımcı eşlerinin, mehre konu olan malı kadına teslim etmenin, dini bir gereklilik olduğuna dair kanaatlerinin rolü olsa gerekir. Zira dini yaşantıya daha mesafeli durduğunu ifade eden ve fakat yüksek sayılabilecek gelire sahip olan erkeklerin, kadına mehir adına herhangi bir mal veya para ödemedikleri anlaşılmaktadır. Bunda kadının gerekli ihtiyaçları karşılandıktan sonra, ayrıca mehir olarak bir ödemenin yapılmasının gereksiz olduğu görüşünün etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Kadına mehir ödenmemesinin birden fazla sebebi olabilir. Birinci olarak çiftlerin evlenirken düğün masraflarında aşırıya gitmeleri, erkeğin ayrıca bir parayı evleneceği kadına peşin olarak vermesini zorlaştırmaktadır. Nitekim evlilik birliği kurulurken kadına takılan zinet eşyalarının da mehir (mehr-i muaccel) olarak kabul edilmesi mümkündür. Sonraya bırakılmış (mehr-i müeccel) mehir ise çoğunlukla (%70) ödenmemektedir. Mehrini teslim aldığı ifade eden kadınların bir kısmı, boşanma esnasında almışken; araştırmadan çıkan sonuca göre, ölüm durumunda mehre konu olan para veya malı alma hakkı olduğunu bilen ve söz konusu malı teslim alan katılımcı % 2 olarak belirlenmiştir.

Kadına mehir ödenmemesinin bir diğer sebebi ise, özellikle boşanma esnasında kadının mehrini erkeğe hibe etmesi durumudur. İslam Aile

hukukunda boşanma çeşitleri arasında zikredilen “muhala’a” uygulamasında kadın, erkekten alacağı mehir karşılığında boşanmaktadır. Çoğunlukla kusur ve geçimsizlik kadında olduğu ve erkeğin boşanmak istemediği durumlarda, hakim muhala’a’ya hükmederek eşleri ayırır. Bir bakıma manevi tazminat olarak da yorumlanabilecek olan uygulamada, kadının mehirden vazgeçmesi karşılığında boşanma gerçekleşir. Ancak araştırmamızda söz konusu uygulamanın esas alınarak evliliğin sonlandırıldığına dair herhangi bir kanıt bulunmamaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, konunun taraflar nezdinde gerektiği ölçüde bilinmemesi mehrin ödenmemesi sebepleri arasında sayılabilir. Zira yapılan araştırmada bir çok katılımcı evlenirken mehrin tam olarak ne anlama geldiğini bilmediğini ifade etmiştir. Hiç şüphesiz evlilik birliği içerisinde kadına mehrini ödemeyen erkeklerin, eşlerinin hakkını gözetmediği, ihtiyaçlarını karşılamadığı veya onları maddi anlamda mağdur bıraktığı gibi bir sonuca varmak gerçeklerle bağdaşmayacaktır. Ancak erkeğin boşanma esnasında İslam Aile hukukunun kadına tanıdığı bu haktan haberdar olup, nikah esnasında kararlaştırılan veya ödemeye taahhüd ettiği meblağı teslimi konusundaki çekincesi, ayrıca mehri ödememek için kadını maddi olarak borçlu duruma düşürmesi de ahlaki ilkelerle örtüşmemektedir.

Sonuç olarak günümüz toplumunda mehrin, evlilik birliği içinde veya boşanma esnasında kadına teslimi konusunda uygulamada ne denli yer aldığı araştırmanın sonuçlarından anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgulara göre mehir, nikah esnasında miktarı belirlenen, sonrasında da çoğunlukla yerine getirilmeyen bir ritüelden öteye geçmemektedir. Hiç şüphesiz evlilik birliği mevzu bahis olduğunda kişilerin adalet ve hakkaniyet konusundaki duyarlılıkları daha fazla önem arz edecektir. Tarafların söz konusu birlikteliğe son vermeye karar verdiklerinde, duygusal davranmaktan ziyade ilkesel davranarak, birbirlerine olan maddi-manevi haklarını teslim etmeleri her şeyden önce insanlık onurunun bir gereğidir.

KAYNAKÇA

- A.Z.E., “Ketubbot”, Encyclopaedia Judaica, C. X, s. 932-934
- Aksoy, Mustafa, Doğu Anadolu Kültürü Üzerine Bir İnceleme, b. 2, İstanbul 2007.
- Akyüz, Jülide, “Evlenme Sözleşmesinin Önemli Bir Ögesi Olan ‘Mehir’ Hakkında Bazı Düşünceler”, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, C. XXIV, Sa. 37, s. 213-230.

- Anderson, Siwan, “The Economics of Dowry and Brideprice” Journal of Economic Perspectives, C. XXI, Sa. 4, s. 151-174.
- Arsal, Sadri Maksudi, Türk Tarihi ve Hukuk, İstanbul 1947.
- Aydın, M. Âkif, “Mehir”, DİA, C. XXVIII, s. 389-391
- Aydın, M. Âkif, “Eyüp Şer’iyye Sicillerinden 184, 185 ve 188 No’lu Defterlerin Hukuki Tahlili”, 18 Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam, Ed: Tülay Artan, İstanbul 1998, s.65-72.
- Aydın, M. Âkif, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul 1985.
- Barnouw, Victor, An Introduction to Anthropology-Ethnology, C. II, b. 2, London 1975
- Biale, Rachel, Women and Jewish Law, New York : Schocken Books 1984.
- Buhari, Nikah, 51,37
- Ceride-i İlmiyye, sy. 5, 15.
- Cevad, Ali, el-Mufasssal fî tarihi’l-Arab kable’l-İslam, Beyrut 1970, C. V.
- Cezeri, Abdurrahman, Kitabu’l-fikh alâ mezâhibi’l-erba’a, Lübnan 1969, C. IV.
- Cin, Halil, “İslam Hukukunda Mehir”, AÜHFD, C. XXIX, Sa. 1-2, s. 199-254.
- Dalyan, Murat Gökhan, “19. Yüzyıl Nasturi ya da Doğu Süryani Toplumunda Kadın ve Kadının Sosyal Statüsü”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sa. 19, s. 37-48.
- Ebu Davud, Nikah 29, (2106)
- Erten, Hayri, Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. yy. İlk Yarı), Ankara 2001.
- Feridun Bey, Münşeâtüs-Selâtin, İstanbul 1274-1275, C. I.
- Gümrükçüoğlu, Saliha Okur, “Ceride-i İlmiyye’de Yer Alan Kararlar Çerçevesinde Fetvahânenin Yargı Kararlarını Bozma Sebepleri” Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sa. 4, s. 121-113.
- Gürkan, Salime Leyla, Yahudilik, b. 4, İstanbul 2012.
- Hatemi, Hüseyin, Hukuk ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, İstanbul 1962.
- İbn Rüşd, Bidâyetü’l-Müçtehid ve Nihayeti’l-Muktesid, (tahk. Abdülmecid Tu’me Halebi) Beyrut 1997, C. III.

- İbn. Manzur, Lisanu'l-Arab, Beyrut 1994, C. V.
- İbnu Mace, Nikah 17, (1887)
- İnan, Abdülkadir, "Türk düğünlerinde Exogamie izleri" Makaleler ve İncelemeler, b. 2, Ankara 1987, s. 341-349.
- Mahmut Atay, "Hint Ailesinde Kadının Konumu," İzmir Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Sa. 3, s. 173-192.
- Mahmut Muhammed Şeyh, el-Mehr fi'l-İslam beyne'l-mazi ve'l-hâzır, el-Mektebetü'l-Asriyye, 2000.
- Nesai, Nikah 66, (6,117, 118)
- O. Spies, "Mahr", EI2, C. VI, s. 78-80.
- Ongan, Halit, Ankara'nın İki Numaralı Şer'iyeye Sicili, Ankara 1974.
- Orkun, Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, Ankara 1987.
- Ögel, Bahaeddin, Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, İstanbul 1988.
- Özdemir, Rifat, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986, s. 81-144.
- Savaş, Saim, "Fetva ve Şer'iyeye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992, C. II, s. 504-547.
- Sıddıqui, Mona, "Mahr: Legal Obligation or Rightful Demand?", Journal of Islamic Studies, C. VI, Sa. 1, s. 14-24.
- Şer'iyeye Sicilleri (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı), haz. Ahmet Akgündüz, C. I, s. 272, G2/91 (303).
- Şaban, Zekiyüddin, el-Ahkâmü's-şer'iyeye lil-ahvâli's-şahsiyye, b. 5, Bingazi 1989
- Tezcan, Mahmut, Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği, Ankara 1998.
- Timur, Hıfzı "Eski Hukukumuzda Nişanlanma ve Kalın" Ebul'ula Mardin'e Armağan, İstanbul 1944, s.1137-1149.
- Tirmizi, Nikah 22, (1114)
- Y, 1. HD., 27.05.2009, 2009/4577 E.N., 2009/6090 K.N.
- Yemani, el-Beyan, IX.